

November 2017

ForskerBrev

Nyt om forskningen i litteraturhistorie og
børnelitteratur på Aarhus Universitet

Jonas Ross Kjærgård - altid kompleks - **Per Dahl**
overmennesket er et surrogat - **Nina Christensen**
ganske gulagtige - **Berit Kjærulff** - tunge skyer, blod

INSTITUT FOR
KOMMUNIKATION OG KULTUR
AARHUS UNIVERSITET

ForskerBrev - nyt om forskning i litteraturhistorie og børnelitteratur på Aarhus Universitet.

Årgang 2017, nr. 1.

© Afdeling for Litteraturhistorie og Retorik, Aarhus Universitet.

ForskerBrev er et halvårligt nyhedsbrev om forskning i litteraturhistorie og børnelitteratur på Aarhus Universitet.

Nyhedsbrevet bliver sendt ud til studerende og ansatte på Litteraturhistorie. Man kan desuden til- eller afmelde sig nyhedsbrevet ved at skrive til sophushelle@cc.au.dk

ForskerBrev er redigeret af Sophus Helle.

Copyright for billederne på s. 12-13 tilhører Nina Christensen. De øvrige billeder er tilgængelige gennem Wikimedia Commons.

S. 4: Alex Proimos, 'Out the front of my compound', 2012.

S. 6: 'Le feu dans la plantation et l'abattage blanc'

S. 8: Rémi Kaupp, 'Approaching the citadel La Ferrière, from Millot', 2006.

S. 9: Jules Bonnet, fotografi af Lou Andreas-Salomé, Paul Rée og Nietzsche, 1882.

S. 11: Christian Bickel, 'Skulptur von Georg Brandes in Kopenhagen, gefertigt von Max Klinger', 2007.

S. 14: Christen Købke, *Ida Thiele, senere gift Wilde, som barn*, 1832.

S. 17: Carl Bloch, *Christian II i fængslet på Sønderborg Slot*, 1871.

S. 19: Johannes Carsten Hauch, 1912.

FORSKERBREV EFTERÅR 2017

Fra Foucault til filologi: Introduktion ved Sophus Helle	4
Altid kompleks: Jonas Ross Kjærgård om Haiti	5
‘Overmennesket er et surrogat’: Per Dahl om Brandes	10
‘Ganske gulagtige’: Nina Christensen om børnebøger	13
‘Tunge Skyer, Blod!’: Berit Kjærulff om konger	17
Eventyr og fordybelse: Tore Rye Andersen gør status	21

Om bidragsyderne

Sophus Helle er ph.d.-stipendiat med projektet *The Invention of Authors*.

Jonas Ross Kjærgård er adjunkt og tilknyttet projektet *Reading Slavery*.

Per Dahl er lektor, snarlig emeritus – og idemand bag ForskerBrevet.

Nina Christensen er lektor, leder for Center for Børnelitteratur og tilknyttet projektet *Rundt om børnebogen*.

Berit Kjærulff er ph.d.-stipendiat med projektet *The Once and Future King*.

Tore Rye Andersen er lektor, afdelingsleder, og leder for projektet *Litteratur mellem medier*.

FRA FOUCAULT TIL FILOGI: INTRODUKTION VED SOPHUS HELLE

I en masterclass i Heidelberg dette efterår blev jeg indført i epigrafi: kunsten af aftegne gamle manuskripter, i mit tilfælde babylonske og assyriske ler-tavler fra årtusinderne før Kristus, så deres krimskrans kan fremstå læsbart. Med lup, millimeterpapir og flittigt brugt viskelæder kopierede jeg et lillebitte fragment af en assyriske konges beretning om et plyndringstogt gennem Tyrkiet. ‘Man må’, tordnede Professor Maul under masterclassens indledende forelæsning, ‘dedikere sig til den filo-logiske nøjagtighed, og ikke spilde sin tid på at læse Foucault!’

Mit ph.d.-projekt er i og for sig ét langt forsøg på at modbevise det udsagn. Jeg mener, at det netop er altafgørende, at litteraturhistorikere har mulighed for at have ben i begge lejre – at de både kan læse oversete og kryptiske kilder, *og* sætte dem ind i en større, teoretisk og mere betydningsfuld kontekst. De tekster jeg læser i forbindelse med mit projekt er ganske vist utydelige fragmenter af døde sprog, men de kaster også lys på en begivenhed, der stadig præger litteraturen den dag i dag: opfindelsen af forfatterbegrebet.

Netop derfor finder jeg de bidrag, der udgør denne første udgave af ForskerBrevet, så opmuntrende.

De vidner om den rigdom på metoder, den forskellighed i forskningspraksis og den spændvidde af spørgsmål der gør litteraturhistorie så interessant. Hvor forskellige de historiske kontekster der dykkes ned i over de næste seksten sider end er, mister man aldrig fornemmelsen for den bredere historie der er at finde i gamle, glemte, gemte tekster.

ForskerBrev har til formål at udforske netop den variation. Det er et halvårligt nyhedsbrev, der vil kaste lys på de vidt forskellige forskningsprojekter, der præger hverdagen på Litteraturhistorie. Udgangspunktet er livet som forsker, både i hverdagen og i det exceptionelle: i den opdagelse, den episode, eller den fascination der gør forskerlivet spændende.

ForskerBrev skal dermed vise, at Litteraturhistorie er et fag der er rig på både faglig forskellighed og en sans for relevans. At der er vigtige historier at finde i alt fra et mystisk Brandes-notat til Den Haitianske Revolution, fra et brev skrevet af en 10-årig pige for 175 år siden til Romantikens fascination for middelalderlige konger. Og at et fag altså godt kan strække sig fra Foucault til filologi.

ALTID KOMPLEKS: JONAS ROSS KJÆRGÅRD OM HAITI

Som barn var jeg ligesom så mange andre vild med Indiana Jones. Tænk sig at have et job, hvor man kunne kombinere studiet af støvede bøger med farefulde eventyr i ufremkommelige dele af verden. Som litteraturhistoriker har jeg i dag rig lejlighed til at læse både nye og gamle bøger og prøve at forstå, hvad de kommunikerer om den store verden. Til gengæld er det mere sjældent, at jeg har anledning til at rejse til fremmede, ufremkommelige egne og møde folk med macheter. Sjældent, skriver jeg, for det skete faktisk på en forskningsrejse jeg for nylig var på til Haiti.

Forstemmende aktuel

Når jeg skulle til Haiti var det, fordi jeg sammen med fem gode kollegaer igennem de sidste par år har været involveret i et kollektivt forskningsprojekt om slaveriets litteraturhistorie. Vi begyndte at søge om økonomiske midler til at gennemføre projektet op til 100-året for salget af det, der tidligere hed de Dansk Vestindiske Øer, og som i dag hedder US Virgin Islands. Vores ambition var dels at kunne bidrage til udarbejdelsen af sådan noget som en slaveriets litteraturhistorie, dels at kunne deltage i den offentlige debat om Danmarks

koloniale historie. Vores opfattelse var – og er – at studiet af den transatlantiske kolonialhistorie bør omfatte studiet af litterære værker og ikke kun bør basere sig på statistikker og begivenhedshistorie (readingslavery.au.dk).

Når studiet af litteratur kan bidrage til forståelsen af slaveriets transatlantiske historie, er det, fordi slaveriet også var et sprogligt fænomen. Den koloniale praksis var indlejret i og blev i nogle tilfælde endda opretholdt af fortællinger om primitive, voldelige og dyriske afrikanere, som ikke fortjente bedre end at blive brugt som tvangsarbejdere. Vi ved, at slavegjorte mennesker blev handlet i forskellige vestafrikanske regioner, lagt i lænker og transporteret over Atlanterhavet og blev tvunget til at udføre hårdt fysisk arbejde i blandt andet caribiske kolonier. Vi har stadig meget at lære om dette dystre kapitel i vores historie, og et af de områder, vi ikke er færdige med at afdække, er litteraturen. Mange af litteraturhistoriens hovedværker handler om alt muligt andet end slaveri – kærlighed, socialitet, ambition og så videre – men kigger man i litteraturhistoriens afkroge, finder man en mængde litterære værker, der på forskellig vis behandler slaveriet. Og hvorfor skulle det egentlig være anderledes? Slaveri var til stede i folks bevidsthed, nogle gange som noget, man kunne tjene penge på, andre gange som noget, der var moralsk forkasteligt, men til stede var det, og litteraturen har altid været et medium for diskussionen af tidens problemer. Ved at udgrave og læse slaveriets litteraturhistorie kan vi altså afdække dele af en dyster forhistorie; en forhistorie, som viser sig forstemmende aktuel i diverse sager om racistiske overfald, *human trafficking* og mere eller mindre organiseret tvangsarbejde.

Slaveriets historie strækker sig over adskillige århundreder og over enorme geografiske områder.

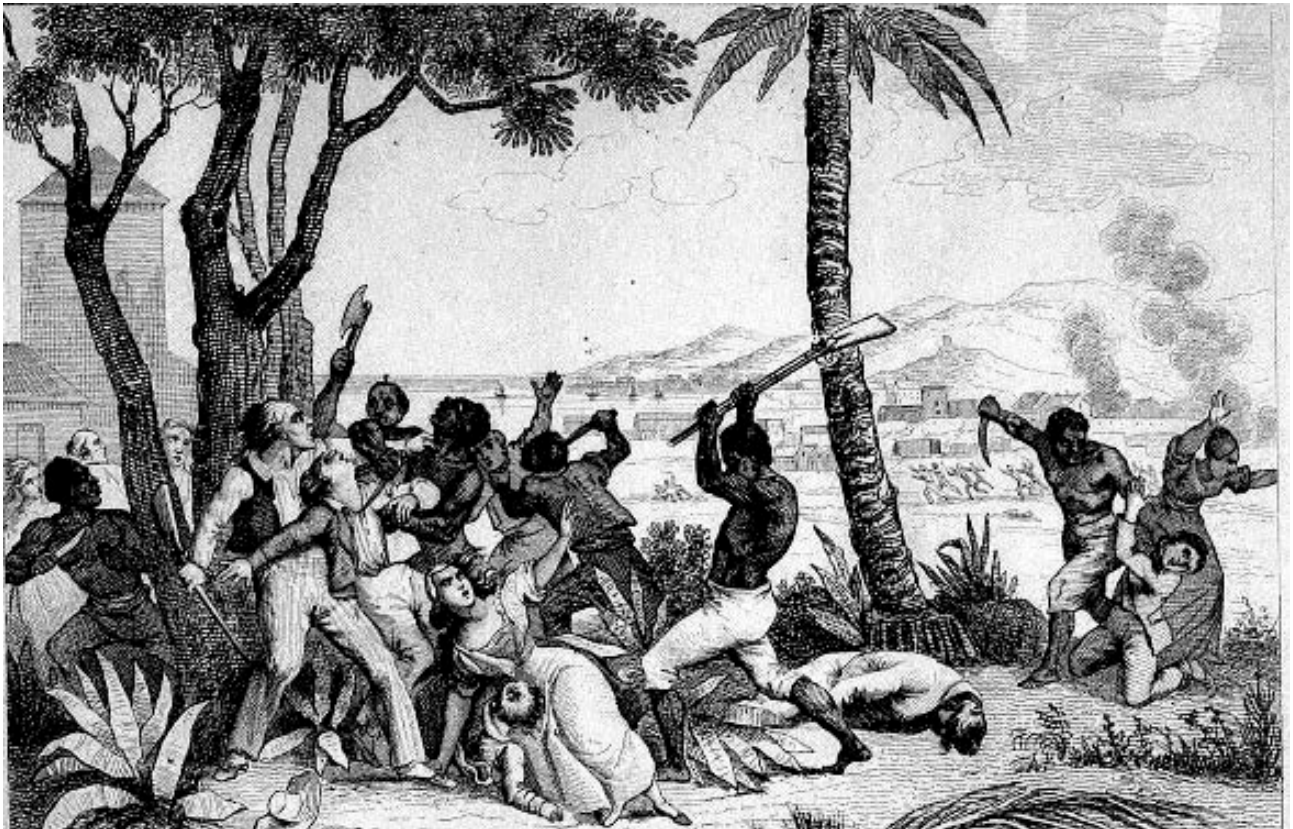
I vores kollektive forskningsprojekt håndterer vi den udfordring, som stoffets omfang udgør, ved at fordele fokusområder iblandt os. Mit arbejde centerer sig om Den Haitianske Revolutions litteraturhistorie.

Antillernes perle

Det område, der i dag hedder Haiti, var i 1700-tallet Frankrigs mest lukrative koloni og blev populært omtalt som *Antillernes perle*, selvom dets egentlige navn var Saint-Domingue. Man anslår, at der blev fragtet i omegnen af en million slavegjorte til Saint-Domingue, hvoraf hovedparten ankom til øen i løbet af 1700-tallet. Når Saint-Domingue er særligt interessant, er det dels på grund af det omfang slaveriet havde her, men nok så meget, fordi de slavegjorte gjorde oprør mod deres hvide kolonialherrer i 1791.

Oprøret voksede i omfang og blev til en egentlig revolution, som kulminerede med, at de tidligere slavegjorte overvandt Napoleons hær, fordrev franskmændene fra området og erklærede Haiti en selvstændig nation i 1804. Det er verdenshistoriens eneste eksempel på et slaveoprør, der er endt med etableringen af en selvstændig nation.

Som man kan forestille sig, gav oprøret anledning til en del forskellige følelser ikke bare på Haiti, men verden over. Ville oprøret sprede sig til andre regioner, der også lukrede på de slavegjortes tvangsarbejde? Ville de nu selvstændige haitianere være i stand til at varetage og opretholde en nation? Var det rimeligt eller ej, at der var blevet slået i tusindvis af hvide soldater og tidligere koloniherrer ihjel i forbindelse med Den Haitianske Revolution? Spørgsmål af den type cirkulerede bredt i hele det transatlantiske område og blev flittigt diskuteret i parlamenter, i avisspalter, på gader og stræder og altså i litteraturen.

Selvom Den Haitianske Revolution i dag for nogen synes en fjern begivenhed, så har den sat sig varigt spor i litteraturhistorien – ligesom erindringen om den i øvrigt holdes aktivt i live både i Haiti og andre dele af den caribiske region.

Vold og voodoo

Hvad står der så i alle de litterære værker om Den Haitianske Revolution? Én ting, som har slået mig, er i hvor høj grad, Haiti fremstår som et voldeligt og ukontrollabelt sted. I disse værker har revolutionshandlingerne i mange tilfælde karakter af makabre og udpenslede voldsovergreb snarere end af legitime modstandsaktioner. Hvad det angår, adskiller litteraturen sig ikke nødvendigvis fra den samtidige dagspresse, hvor rædselsvækkende beskrivelser af afhuggede lemmer var del af den journalistiske dækning af Den Haitianske Revolution.

Historikere har vist, at revolutionen vitterligt var et blodigt foretagende, men også at rædselskildringerne overdrev omfanget og karakteren af voldshandlingerne. Især blandt de mange forsvarere af slaveriet var der en interesse i at fremhæve og endda overgøre de negative og voldelige konsekvenser af slaveriets ophævelse ud fra en logik à la: 'Se bare, hvor galt det går, hvis man giver dem en flig af frihed'.

Litterære værker af kanoniserede forfattere som Heinrich von Kleist og Herman Melville, glemte forfattere som Leonora Sansay og Charles Pigault-Lebrun bidrog alle – ligesom i øvrigt Grundtvig gjorde det i sine historiske forelæsninger – til dannelsen af en ide om det voldelige og ukontrollable sted Haiti. Ved at overbetone voldens omfang og bestialske karakter bidrager de her værker på forskellig vis til at etablere en fortælling om det farlige Haiti, stedet for vold og voodoo.

På den ene side forstår man jo godt, at Den Haitianske Revolution har været angstprovokerende for mange europæiske iagttagere, og man forstår også godt, at billedet af et voldeligt, mystisk Haiti har kunnet virke dragende på forfattere. Det er simpelthen godt fiktionsmateriale.

På den anden side må man også spørge om ikke det er nødvendigt at gøre op med den fortælling om voldelige haitianere. I disse fortællinger sker der ofte en ahistorisk omvendning af offer-gerningsmand-relationen. I stedet for voldelige slaveejere, der pisker deres tvangsarbejdere, får vi voldelige oprørere. I stedet for angste tvangsarbejdere, der frygter plantageejers næste onde lune, får vi skræmte europæere, der frygter ex-slavers uforudsigelige næste skridt.

Et par torturscener

Da jeg tog til Haiti vidste jeg ikke for alvor, hvad jeg skulle forvente. Mit hoved var fyldt med skræk-indjagende historier fra fiktionens verden, men også med en bevidsthed om, at mange af disse historier var fiktioner – selv, når de gav udtryk for ikke at være det. Nu, et halvt år efter min rejse, er jeg stadig i gang med at fordøje indtrykkene. Heriblandt indtrykket af et møde med unge mænd med macheter.

På rejsen besøgte jeg blandt andet Cap Haïtien, som er hovedbyen i den nordlige del af landet, og som fungerede som hovedstad i koloniperioden. Jeg havde allieret mig med en ældre guide, der over et par dage skulle føre mig til både Sans-Souci paladset, fortet La Citadelle, stedet for den berygtede Bois Caïman-ceremoni og til Vertières, hvor haitianeren Jean-Jacques Dessalines i 1803 lykkedes med endegyldigt at besejre Napoleons franske tropper.

Slaget ved Vertières er det caribiske svar på Waterloo. Rent fysisk er det en høj i udkanten af Cap Haïtien, som i dag er markeret af et monument. Ligesom andre spektakulære steder af stor kulturhistorisk interesse har den haitianske stat, der rutinemæssigt rubriceres som en af verdens fattigste, ikke ressourcer til at vedligeholde Vertières-monumentet. Det statslige misvedlighold af monumentet havde ved mit besøg givet en gruppe unge arbejdsløse mænd den ide, at de kunne holde stedet rent for affald mod til gengæld at opkræve betaling fra besøgende turister.

Min guide, som blandt andet driver et kulturcenter for unge, var ekstremt forurettet over det, han opfattede som disse unge mænds forsøg på at tage ejerskab over et sted, der i hans øjne mere end nogen andre steder inkarnerer den succesfulde haitianske frihedskamp. Han ville derfor ikke betale – eller lade mig betale – for adgang til højen. Jeg stod som passiv tilskuer til en hastigt eskalerende diskussion mellem min guide og en stadigt større gruppe af unge mænd. De talte – eller rettere sagt: råbte – haitiansk-kreolsk med hinanden, så jeg kunne kun følge skænderiet for så vidt som det manifesterede sig i stigende lydstyrke, truende positurer, skub og en voksende folkemængde. Skænderiet kulminerede da et par af de unge fyre hentede to macheter og det der lignede elektriske lamper, hvor pærerne var blevet fjernet. Min fantasi nåede lige at genkalde sig et par torturscener fra fiktionslitteraturen om Den Haitianske Revolution, men så pludselig lettede stemningen.

Macheterne blev gemt væk, folkemængden opløst og min guide stod nu og talte i et roligt stemmeleje og argumenterede på en måde, der tydeligvis formåede at overbevise de unge mænd. Det han sagde, fortalte han mig senere, var, at Haitis eneste mulighed for økonomisk fremgang var turisme. Lan-

dets produktionssektor er vældig lille, men hvis man skal leve af turisme, duer det ikke, at de for tiden meget få turister, der kommer til landet, bliver skræmte, mens de er der. Man er nødt til at være imødekommende og villig til at formidle stedets historie, hvis man vil tiltrække flere turister. Det argument lyttede de til, og vi fik lov at gå op på højen og se monumentet.

En vilje til at bygge op

Dagen efter besøgte vi La Citadelle, et fort, som blev bygget i begyndelsen af 1800-tallet på Henri Christophes ordre. Christophe havde været aktiv under revolutionen og blev leder af den nordlige del af Haiti først som præsident (1806-1811), siden som konge (1811-1820). La Citadelle er et ærefrygt-indgydende ingeniørmæssigt mesterstykke, der tåler sammenligning med pyramiderne. På toppen af et skovklædt bjerg har man her bygget et enormt militærfort, som blandt andet skulle give udsyn over havet og mulighed for at holde øje med, om Frankrig –som Napoleon havde truet med at gøre – skulle finde på at sende nye styrker mod Haiti.

For Christophe var byggeriet også et principielt foretagende. Han ville vise verden, at haitianerne kunne bygge op, ligeså vel som de havde revet ned i krigsårene. De kunne konstruere og ikke bare destruere. Fortet skulle være det fysiske kronemblem på den kollektive, nationale identitet Christophe samtidig forsøgte at bygge op. Det er et ekstremt imponerende bygningsværk, hvis opbyggelige historie dog skæmmes noget af det faktum, at Christophe midlertidigt genindførte slaverilignende arbejdsforhold for at kunne bygge fortet. Haitiansk historie er aldrig entydig, men altid kompleks.

Hvilke nye typer af forskningsspørgsmål gav turen så anledning til? Allerede før jeg tog afsted, var jeg skeptisk over for den volds- og destruktionsmyte, der har omgærdet og til stadighed omgærdet Haiti. Landet har desværre en enormt voldelig historie, men der knytter sig også andre mere opbyggelige historier til stedet. Fortællinger om stor skønhed, en vilje til at bygge op og et ønske om at fortsætte på trods af tilbageslag i form af både menneske- og naturskabte katastrofer.

I mit fremtidige arbejde med Den Haitianske Revolutions litteraturhistorie håber jeg at kunne integrere også de perspektiver. Jeg håber på at kunne bidrage både til en bedre forståelse af de gamle voldsfortællinger om Haiti og til udviklingen af nogle nye mindre entydigt destruktive fortællinger om Haiti. Man kan også sige det på den måde, at jeg i mit historiske arbejde gerne vil finde måder at være tro mod både min ældre guides rationelle argumentation og mod de unge mænds på mange måder berettigede frustration ud fra den tanke, at begge perspektiver rummer et gran af sandhed om Haiti. Det er der måske ikke så meget *Indiana Jones* over, men en ekstremt spændende opgave, dét er det!

‘OVERMENNESKET ER ET SURROGAT’: PER DAHL OM BRANDES

I år 2000 blev et lille manuskript af Georg Brandes udbudt til salg hos auktionsfirmaet Bruun-Rasmussen i København. Blot seks sider, næsten ulæseligt, uden titel og signatur. Ved en tidligere lejlighed havde en fremmed hånd betegnet det ‘Om Overmennesket – Disposition til en Afhandling’. Manuskriptet blev købt af Det Kongelige Bibliotek.

På det tidspunkt var jeg sammen med Gert Posselt netop gået i gang med en udgave af Brandes’ manuskript til de fem forelæsninger om Friedrich Nietzsche, som han holdt på Københavns Universitet i foråret 1888, så da manuskriptet ankom til Håndskriftafdelingen stod vi parat og gik i gang. Det vil sige: Først skulle vi finde ud af, hvad der overhovedet stod i notatet, for det var hurtigt kradset ned, fyldt med rettelser, overstregninger og forkortelser. Men træning, lup og fælles anstrengelser hjælper. Det begynder sådan her:

Overmennesket er et Surrogat for den græske Gud. Heroiseret Mskeskikkelse. / Overmsket er for N dels mystisk Vision dels Symbol for Mskehedens Viden – Udviklingen

At finde sig selv uden at flygte ind i Ensomhed det er Problemet. At være Kammerat og Eneboer.

Lou Andreas-Salomé, Paul Rée og Nietzsche

Notatet bestemmes

Men hvor stammede manuskriptet fra?

Indtil 1910 boede Georg Brandes sammen med sin familie i en lejlighed i Havnegade i København, og her pakkede han på et tidspunkt et større antal manuskripter i en kuffert. Den blev gemt – og glemt – i et pulterkammer. Under en oprydning i 1937 (Brandes var død 10 år tidligere) blev kufferten fundet. De 114 manuskripter, der var i den, blev solgt, enkelte til Det Kongelige Bibliotek, resten til private samlere, heriblandt det lille notat om overmennesket. Salgslisten fra 1937, der blev omtalt i Politiken, hjalp os på vej. Først i 2000 kom det altså igen på auktion. Så vidt proveniensen, men hvad var indholdet?

Da Brandes havde bearbejdet sine forelæsninger og trykt dem som den afhandling om 'Aristokratisk Radikalisme', der for alvor var med til at gøre Nietzsche kendt, først på dansk i 1889, på tysk i 1890, blev der hurtigt brug for genoptryk. I en tysk udgave af Brandes' essays, *Menschen und Werke* fra 1894 (bindet udkom til julehandlen i slutningen af 1893), er der tilføjet en efterskrift, der refererer den nyeste tyske Nietzsche-litteratur, heriblandt nogle artikler af Lou Andreas-Salomé, der havde været ven med Nietzsche og senere blev det med Rilke og Freud. Her var et spor, fordi enkelte formuleringer mindede om passager i det lille notat. Da Lou Andreas-Salomés artikler i *Freie Bühne für modernes Leben* blev fundet frem, kunne man se, hvordan Brandes fulgte hendes inddeling af Nietzsches forfatterskab i faser, der forstærkede og afklarede hans egen, hidtidige forståelse. Det lille notat kunne nu bestemmes som hans læsereferat. Nu manglede vi kun dateringen.

Andreas-Salomés sidste artikel udkom i maj 1892. Hele Brandes' 'Nachschrift' synes at være skrevet i

én sammenhængende proces; den inddrager også en artikel af Ludwig Stein fra marts og maj 1893. Og da 'Nachschrift'et må være skrevet i løbet af sommeren og sensommeren 1893, så *Menschen und Werke* kunne udkomme samme efterår, så kunne det lille udaterede og titelløse notat med al sandsynlighed bestemmes som et (hastigt) referat af Lou Andreas-Salomés Nietzsche-artikler, nedfældet i midten af 1893.

Manuskriptet til den dansk-tyske udgave af manuskriptet til Brandes' Nietzsche-forelæsninger er afleveret og sat – og notatet er med. Bogen udgives af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab hos det schweiziske forlag Schwabe & Co i Basel i serien *Beiträge zu Friedrich Nietzsche*. Det har været en meget lang og tung proces, men vi håber udgivelsen sker inden eller kort efter jul.

Litterære arkiver

I mellemtiden fik jeg til en bog om litterære arkiver (der trækker ud og ud) skrevet en artikel om Brandes-arkiver, dels det på Det Kongelige Bibliotek, dels det som Litteraturhistorie selv har i kælderens på Kasernen og skal finde en fremtidig plan for. Det viste sig, at arkivet i København blev oprettet i 1912 efter en opfordring fra Henrik Pontoppidan, klart inspireret af Nietzsche-arkivet i Weimar. Det var der ganske vist ingen, der havde set, udover netop Brandes, der – sammen med en veninde – havde besøgt det i 1910. Det var lige inden, han fraflyttede familien og de g(l)emte manuskripter. Han blev dengang flot modtaget af Elisabeth Förster-Nietzsche, der viste ham Villa 'Silberblick' med arkivet, der nogle år før var blevet nyindrettet af jugendstil-designeren Henry van de Velde. Centralt i det store rum stod en Nietzsche-buste af Max Klinger. I Brandes-arkivet i København kom der – lige så centralt – også til at stå en buste af Max Klinger, en Brandes-buste. I dag kan man se en kopi af

den buste ved den indgang til Kongens Have, der ligger lige over for Statens Museum for Kunst.

Det er imidlertid ikke slut med Georg Brandes. En ny udgave af hans store bog om Berlin fra 1885 er på den snarlige pensionists bedding, sammen med en anden pensionist, Per Øhrgaard. Den bliver forhåbentlig færdig i løbet af vinteren og foråret. Og sideløbende deltager jeg frem til 2019 i et projekt (finansieret af Carlsberg-fondet) om en digital udgave af *Hovedstrømninger*.

En præmie og en invitation

Men lige nu drejer det sig om Johannes V. Jensen (1873-1950). *Himmerlandshistorier* var forfatterens største salgssucces, så længe han levede. Det var først i 1960'erne og 70'erne at oplagstallene for *Kongens Fald* begyndte at løbe i vejret, så den i 2000 kunne udnævnes til århundredets roman. I Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs serie af *Danske Klassikere* udgiver jeg sammen med Aage Jørgensen en kritisk udgave af *Himmerlandshistorier*, med noter (der er mange, for historierne er fyldt med gammelt liv og mærkelige ord), tekst-

kritik og efterskrift. Det bliver til en ret omfattende publikation i to store bind. Men vi er næsten færdige, det meste ligger i 2. korrektur.

Men der er stadig et par hager. I historien 'Stille Vækst' skuffes Niels i sin kærlighed til en pige. Han bliver digter og senere indremissionær. I den forbindelse står der, at han 'vandrømmede sit Haar og redte det nytestamentligt op over Hovedet'. Hvordan har den frisure set ud, og hvad refererer den til? Det har vi ikke kunnet finde svar på. I historien 'Guldgraveren' kommer en udvandrer et stykke tid tilbage til hjembyen i Himmerland; han er en opfindsom slider, klædt 'i sit sære amerikanske Arbejdstøj, hvor Bluse og Bukser gik i ét'. Det kan være en over-all eller en kedeldragt, men svært at sige præcist hvad. Og hvornår dukkede over-alls og kedeldragter op, i USA og i Danmark? Den Gamle Bys Museum har billeder fra Aarhus Motor Compagni med arbejdere i kedeldragt fra 1920'erne, men ingen tidligere. Gode svar præmieres med et eksemplar af udgaven!

Målet er, at udgivelsen rammer Johannes V. Jensens 145. fødselsdag den 20. januar 2018. Under alle omstændigheder bliver udgivelsen af *Himmerlandshistorier* markeret ved en reception på Johannes V. Jensen Museet i Farsø. Det er et fint sted at besøge; der er meget at se, ud over en masse opslåede bøger, for forfatteren var også en mere end habil skulptør. Et par fine eksempler er hans buster af malerne Johannes Larsen og Fritz Syberg, samt vennen fra Tibirke Bakker, Niels Bohr. Alle tre er de netop blevet støbt i bronze og kan ses på museet. Måske skulle afdelingen tage en tur derop. Jeg guider gerne.

‘GANSKE GULAGTIGE’: NINA CHRISTENSEN OM BØRNEBØGER

En fredag i september 2014 gik jeg med spændt forventning ind på Det Kongelige Biblioteks manuskriptlæsesal. Sammen med boghistoriker Charlotte Appel havde jeg et halvt år tidligere søgt midler til et projekt om hvordan der i perioden 1790-1850 blev udviklet et marked for børnebøger, og ikke mindst, hvordan børn brugte bøgerne og oplevede mødet med et medie, der dengang var nyt for de fleste. Sådanne ansøgninger får jo både karakterer og udtalelser, og vi fik topkarakterer, men

også en kritisk kommentar: ‘Er I sikre på, at der er kilder til børns brug?’ Da vi så ikke fik støtte, var der kun én ting at gøre: at dække den flanke. Ud fra vores tidligere forskning var vi sikre på, at der måtte være kilder, vi havde blot ikke haft tid til at finde og præsentere dem godt nok.

På manuskriptlæsesalen blev kassel 4437, III, i Den Nye Kongelige Samling bragt frem. Her er hvad jeg så:

Kapslen indeholder 203 breve fra Ida Holten Thiele (1830-62) til hendes far Just Mathias Thiele, der er mest kendt som indsamler og udgiver af den første samling danske folkesagn i 1820'erne. Samme dag sendte jeg lettet blandt andet dette citat fra et af Idas breve til Charlotte:

'Jeg har nu begyndt med at læse en fransk lille Fortælling med Frøken Knudsen og det morer mig meget. Jeg læser og saa Munthes Geografie og Fædrelands Historie. Jeg vilde gerne bede dig om Du ikke vilde sende mig med Grandpapa et lille Stykke Kortpapir til at lave smaa Dukker til vores lille Theater for de Dukker der er til det ere saa Stygge for der er smurt Fernis over dem saa de ere blevne ganske gulagtige hvor de skulde være hvide.' (udateret brev fra den omkring 10-årige Ida Thiele til Just Mathias Thiele)

Citatet viste, at breve fra perioden blandt meget andet er en væsentlig kilde til specifik viden om, hvad konkrete børn læste, med hvem de læste, og i hvilke sammenhænge de læste.

I 'Hulen'

For at gøre en lang historie kort: Vi søgte og fik midler fra Forskningsrådet i næste runde, og vi sidder nu et par dage om ugen i 'Hulen', vores lille kontor på Det Kongelige Bibliotek, og graver bøger og viden frem sammen med Karoline Baden Staf-fensen, ph.d.-stipendiat på projektet. Da mange af bøgerne kun findes i ét eksemplar i Danmark, kan de kun studeres der, og vores kontor har status af læsesal (inklusive en bankboks til de særligt sjældne bøger), og vi kan derfor samle de bøger, der udgør vores korpus, omkring os.

Studiet kombinerer kvantitative og kvalitative metoder. Mikrohistoriske undersøgelser af konkrete børns læsning suppleres med tekst- og billedanalyser og ikke mindst med opbygningen af vores egen database over bøger udgivet eksplicit for børn mellem 1750 og 1850. Den omfatter pt. omkring 2900 titler, både fag- og skønlitteratur, og både førsteudgaver og genudgivelser. Heri kan vi for eksempel søge på specifikke udgivere, på illustrerede bøger eller ord i titlen, eller anvende basen til at lave statistik over udviklingen i antal udgivelser. Vores studenterhjælp bestiller eksemplarer frem og opstiller dem kronologisk på kontoret, så bøgernes materielle fremtoning og eventuelle noter, kommentarer og andre brugsspør kan komme i spil. På opslagstavler opsætter vi billeder af de børn, forældre, lærere, udgivere, boghandlere, forfattere og papirproducenter, som vi følger, og på væggene hænger tre store kort over København omkring 1770, 1800 og 1840, så vi kan se, hvor vores aktører gik i skole, solgte bøger, skrev eller arbejdede i statsadministrationen, og hvordan de måtte bevæge sig rundt i byen.

Interaktionen mellem de forskellige metoder og kilder er kernen i projektet. Når vi for eksempel læser, at Ida er så optaget af dukketeater, at lave dukker til det, at gå i teatret og selv spille komedier med sine fætre, leder det os til kategorien 'Den dramatiske litteratur' i *Bibliotheca Danica*, registret over danskudgivet litteratur før 1840, og finder her – blandt Wessel og oversættelser af Beaumarchais og Lessing – udgivelser af dramaer for børn, som ingen har opdaget eller beskæftiget sig med før. Når vi kan se af brevene, at Ida som ret lille læste tekster på fransk, søger vi i vores egen database ikke kun efter titler på dansk, men også på udgivelser på fransk, tysk og engelsk. På den måde har vi opdaget, at de danske forlagspionerer på områder også udgav bøger på disse sprog for et dansk

børnepublikum. Det er altså ikke noget nyt, at børn for eksempel i vor tid vælger at læse Harry Potter på engelsk. Børn dengang oplevede også litteratur som et transnationalt fænomen.

Læsning af breve fra og til børn fra vores periodes begyndelse og slutning gør os opmærksomme på kontinuiteten inden for det børnelitterære marked. Når Kamma Rahbek skriver til den 8-årige Adolf Drewsen i 1812, at hun håber, at han en dag bliver en lige så berømt forfatter som Munthe, samme forfatter som Ida nævner omkring 30 år senere, forfølger vi Munthe-sporet og finder dermed en mængde forskellige udgivelser, hvor Munthe angives som forfatter. I den relativt lange periode de udkom, blev teksterne udbygget, forkortet og bearbejdet alt efter den aktuelle målgruppe. De havde til formål at oplyse og danne, og vi kan blandt andet bruge dem til at se, hvordan man dengang forklarede børn, at København blev bombet, at flåden forsvandt, at staten gik bankerot, og at Napoleon led nederlag.

Christen Købke, *Ida Thiele, senere gift Wilde, som barn*, 1832

Det børnelitteraturhistoriske landkort

For mig er projektet også efteruddannelse. At ville inddrage børns blik på litteraturen forudsætter, at man kan arbejde i arkiver, og det uddannes litteraturhistorikere kun i meget begrænset omfang til. Charlotte er historiker, og vi kan gå i arkiverne sammen. Vi har desuden indført et princip vi kalder 'synkronlæsning', hvor vi læser de samme kilder, værker eller teoretiske tekster samtidig og diskuterer dem umiddelbart derefter. Det bringer fagenes forskellige tilgange og indgroede forestillinger i spil og får os til at stille spørgsmål på nye måder.

Det er desuden nødvendigt at lære sig at læse gotisk håndskrift (der ikke ligner trykte gotiske bogstaver), for den benytter blandt andet Ida Thieles far i et pragteksemplar af en bog, han fik lavet til sin etårige datter. I en artikel blev bogen nævnt i en fodnote som værende i privateje, og efter besøg i lokalarkiver og hos Idas efterkommere rundt omkring på Sjælland, fandt vi den i en lejlighed i Ørestaden, 15 minutter på cykel fra kontoret. Nu ligger den i bankboksen og vil indgå i samlingen. Jeg er stadig forundret over at arbejde med et litteraturhistorisk projekt, hvor man selv skal fremdrage kilderne.

Projektet er naturligvis ikke det eneste, der optager mig. Fordi børnelitteraturforskning er et relativt nyt forskningsområde, er det internationale samarbejde stærkt og vigtigt, hvis man vil fremme viden inden for feltet. Samarbejder gælder for eksempel produktion af artikler, tidsskrifter, skriftserier og encyklopædier, hvor min rolle ofte er at pege på den skandinaviske og nordeuropæiske forskning og

litteratur, eftersom tysk- og engelsksproget børnelitteratur er mest kendt og forskningsmiljøerne her størst og stærkest. Mailboksen præges også af, at den britiske Hay festival arrangerer International Children's Literature Hay Festival i Aarhus i forbindelse med Kulturbyen, og at Center for Børns Litteratur og Medier i den forbindelse arrangerer to seminarer, ét for formidlere og ét for forfattere og illustratorer. Det gør vi blandt andet, fordi vi også driver uddannelser for disse målgrupper, henholdsvis Master i Børnelitteratur og Forfatter-skolen for Børnelitteratur. Dertil kommer, at man som børnelitteraturforsker bruger en del tid på at tale med journalister, der for tiden vil have reaktioner på en ny undersøgelse af danske børns læsevaner.

Der er travlt både på Det Kongelige Bibliotek og på kontoret i Aarhus, og jeg er derfor ikke mindst optaget af, hvad der kan gøres, for at flere kan forske og undervise inden for feltet. Der er store bare pletter på det børnelitteraturhistoriske landkort og mangel på viden om samspillet mellem børns bøger og andre medier – både i dag og dengang børnebogen var et nyt medie.

‘TUNGE SKYER, BLOD!’: BERIT KJÆRULFF OM KONGER

Kongehuset vækkede ophedet debat denne sensommer med sine udmeldinger, først om Prins Henriks begravelsesønsker og efterfølgende om hans demens. Debatten var præget af stærke følelsesmæssige reaktioner fra danskerne. Først forargelse over hans valg, så medlidenhed med dronningen og senest sympati for kongefamilien. Dette viser tydeligt, at danskernes forhold til kongehuset hviler på et følelsesmæssigt grundlag. At relationen mellem kongehuset og folket består i et emotionelt bånd, er dog på ingen måde et nyt fænomen.

Ideen om et følelsesbaseret forhold mellem konge og folk var særdeles prominent i 1800-tallets Danmark. B.S. Ingemann alene har skrevet 2.500 sider over emnet i form af sine kongebøger, der skildrer 250 års dansk middelalderhistorie fra Valdemar den Store til Margrethe I. Det er ofte blevet bemærket, at Ingemann måtte tage sig betydelige litterære friheder for at få historien til at passe ind i sit enevældestøttende, nationale dannelsesprojekt. Dette er også tilfældet hos mange andre forfattere i perioden, der satte sig for at skrive om Danmarks middelalderkonger.

Romantiske middelalderkonger

De romantiske forfattere er nemlig ikke udtalt optagede af historisk korrekthed i deres fremstillinger af monarkerne. I stedet fungerer deres middelalderskildringer ofte som et topos, hvor forskellige ideer om regentens rolle og funktion kan projiceres ind i og diskuteres. I mit ph.d.-projekt er det netop dette topos, der er omdrejningspunktet. Projektet undersøger litterære repræsentationer af middelalderkonger udgivet mellem ca. 1790 og 1850. Påstanden er, at dette middelalderistiske topos blev anvendt til at afspejle og varetage den samtidige debat om kongens funktion i samfundet, der resulterede i afskaffelsen af enevælden i 1848.

Projektet har til formål at belyse debattens udtryk i kunsten, som den kommer til syne i fremstillingen af de mange middelalderkonger (og enkelte dronninger), der befolker romantikkens litteratur og scenekunst. De optræder som nævnt hos Ingemann, men også hos forfattere som H.C. Andersen, Heiberg, Oehlenschläger, Ewald, Hauch, Bournonville og mange flere. Derudover skal projektet medvirke til at kortlægge den danske middelalderistiske litteratur i perioden, det vil sige den litteratur, der gør brug af en fikcionaliseret middelalder, som ikke nødvendigvis har noget at gøre med den historiske periode.

Carl Bloch , *Christian II i fængslet på Sønderborg Slot*, 1871

Projektet skal herved være med til at skrive et kapitel i dansk litteraturhistorie, som længe har stået ubeskrevet hen. Herved håber jeg at kunne bidrage til en revurdering af nogle af romantikkens værker ved at fremhæve deres politiske potentiale og interaktionen mellem litteratur og samtidige politiske problemstillinger. Dermed vil projektet også adressere forståelsen af forholdet mellem konge og folk, som blev indgående omdefinert med enevældens ophør, og som stadig er et anlæggende i medierne i dag.

Politik, følelser og kærlighed til folket

Et af de litterære værker, som i 1800-tallet portrætterer forholdet mellem kongen og hans folk, var H.C. Andersens enakter *Kongen drømmer*. Den blev opført første gang på Det Kongelige Teater i 1844 og skildrer Christian II's fangenskab på Sønderborg Slot. Ved dramaets begyndelse har Christian II opholdt sig i sit fængsel i adskillige år ledsaget af sin tro soldat Benth. Mens kongen sover i en afsides alkove, beretter Benth om hans drømme, og i to flashbacks fremstilles kongens fortid.

Det ene skildrer kongens møde med hans kommende elskerinde Dyveke under hans ophold i Bergen, mens det andet foregår nogle år senere, hvor Dyveke er flyttet med ham til København. Sympatierne er klare. Kongen er god, fordi han elsker sit folk, og de elsker ham tilbage. Adelen og kirken er skurkene. Således er det også en gråbroder i ledtog med adelen, der i det andet flashback tager livet af Dyveke med forgiftede kirsebær.

Som umiddelbar reaktion på adelens og kirkens mord på Dyveke, fortæller Benth, hvordan kongen falder i afmagt og fortæres af et vanvid, der leder ham til at begå det berygtede stockholmske blod-

bad. Her henrettede han 83 adelige, gejstlige og borgere, hvilket i den svenske historie gav ham tilnavnet Christian Tyran. Det understreges kraftigt, hvordan adelen således var årsag til blodbadet. Lige vågnet fra drømmen om Dyvekes mord udbrøder Christian II: 'Der dræbte de min Due! – Fra den Time / Kom tunge Skyer, Blod! – I Stockholm flød det! – / Den danske Adel brød den Eed, den svoer mig'. Hvad Andersen springer let henover er, at Dyveke døde i 1517, mens det stockholmske blodbad først fandt sted i 1520, så der er rimeligvis gået mere rationel overvejelse og planlægning i det end som så. Men det er en mindre detalje, når kongens gode person skal iscenesættes, og man forresten ikke bryder sig stort om adelen.

Et depraveret magtnetværk

I kontrast til Andersens skildring af Christian II står Carsten Hauchs fremstilling af samme historie i romanen *Vilhelm Zabern. En Autobiographie, fra Christian den Andens Tid* fra 1834. Her bliver der ikke på samme måde taget parti, og hverken konge eller adel portrætteres som specielt sympatiske. Kærligheden mellem konge og folk er påfaldende fraværende. Romanen fortælles af titelkarakteren, en nordmand, der bliver ansat hos Christian II og indviklet i diverse intriger i København. Gennem hans forbindelser til både Dyveke og hendes mor, adelen og kongehuset får læseren indblik i et depraveret magtnetværk og skrupelløse personers udnyttelse af det. Vilhelm og romanen når først sin lykkelige slutning, da Vilhelm forlader København og slår sig ned med sin nye hustru langt væk fra alting i de norske fjelde.

Der bliver ikke givet nogen klar løsning på Danmarks fordærvede tilstand, men til sidst i romanen

Carsten Hauch (1790-1872)

findes dog et strejf af politisk kommentar. Her reflekterer Vilhelm over, hvordan der ifølge ham kræves bestemte evner for at bestride en stilling forbundet til højhed. Vilhelm vil ikke selv indtage en sådan position, men han kommenterer at hans børn, som på grund af hans giftermål med Gustav Vasas søster vil blive del af den svenske kongefamilie, skal være velkomne til at indtage deres rolle, hvis de magter det: 'Hvad mine Børn derimod angaar, da maa de, naar de vokser til, i dette Punkt handle, som de vil. Ønsker de udvortes Højhed og har Kraft til at bære den, uden at daares af forføngelig Indbildning, da skal jeg ikke hindre dem fra at gennemgaa den Skæbne, hvortil Gud kalder dem.' Her er det værd at lægge mærke til, at evner værdsættes højere, end at positionen er udpeget af gud, som det for eksempel er tilfældet med den ene-vældige konge. Romanen åbner derved for overvejelser om, hvilke evner der kræves for at udfylde

en magtposition. *Vilhelm Zabern* advokerer således ikke entydigt for en bestemt styreform, som Andersens drama i højere grad gør, men overlader det til læseren selv at tage stilling til kongens og adelens berettigelse til magten. Denne fremstilling giver romanen en vis demokratisk kvalitet.

Her ses to anseeligt forskellige skildringer af Christian II's enevældige regeringstid; Andersens meget konservative drama og Hauchs mere politisk uafklarede roman, som dog opfodrer læseren til at reflektere over personers egnethed til at indtage prominente positioner. Disse værker kan ses som bidrag til eller afspejlinger af den samtidige debat om kongens funktion i samfundet og enevældens berettigelse. Bidragene skal ikke nødvendigvis forstås som socio-politiske, men kan ses som meta-politiske, så deres politiske potentiale består i at repræsentere politiske ideer og aktivere dem i læsernes eller publikums bevidsthed. Det er sådanne eller lignende ideer, vi stadig ser i dag, når diskussioner om kongehuset udfolder sig i medierne. Egenskaber som finfølelse, evner til at begå sig korrekt og hengivenhed mellem regent og folk, der i de romantiske tekster fremhæves som afgørende for monarkiets berettigelse, er tydeligvis stadig essentielle for opbakningen til kongehuset i begyndelsen af det 21. århundrede.

EVENTYR OG FORDYBELSE: TORE RYE ANDERSEN GØR STATUS

De foregående sider i dette første ForskerBrev fra afdelingen giver forhåbentlig et godt indtryk af spændvidden i den forskning, der aktuelt foregår i litteraturhistorie og børnelitteratur på Kasernen på Langelandsgade. Som man kan læse i Sophus' introduktion, skal nærværende udgivelse efter planen følges op af et halvårligt nyhedsbrev med nye indslag om forskningen på afdelingen. Så kunne man måske formode, at vi vil løbe tør for stof, når vi er nået raden rundt blandt medarbejderne, men sådan forholder det sig langtfra.

Det litterære forskningsmiljø på Kasernen er i konstant udvikling og udveksling med andre forskningsfelter, akademiske miljøer herhjemme og i udlandet samt en bredere omverden. Litteraturhistorie og Børnelitteratur danner p.t. ramme om eller deltager i en række forskelligartede forskningsprojekter, hvoraf mange er finansieret af store bevillinger. Projekterne stiller blandt andet skarpt på slaveriets litteraturhistorie, litteraturens forandringer i det aktuelle mediebillede, repræsentationen af arv op gennem litteraturhistorien, genbrugen af temaer og figurer fra middelalderen i den såkaldte middelalderisme samt den posthumanistiske litteraturs genforhandling af, hvad det vil

sige at være menneske i en tid med robotter og kunstig intelligens. I tillæg til disse kollektive projekter beskæftiger enkeltforskere fra afdelingen sig med alt fra tegneserier og kreativ skrivning til kileskrift og Johannes V. Jensen.

Dette mangefacetterede og dynamiske forskningsmiljø sikrer en stadig tilførsel af nye kræfter og en lind strøm af forskningsaktiviteter, seminarer og publikationer fra afdelingen, men succesen kan også på nogle punkter udgøre en udfordring, idet de mange tværgående, udadvendte og interdisciplinære projekter ikke i samme grad som den daglige undervisning er et fælles anliggende for medarbejderne. Det er således ikke altid, at forskerne på afdelingen har det helt store indblik i, hvad kollegerne forsker i, så ud over at give studerende og aftagere et indblik i litteraturforskningen på Kasernen er intentionen, at dette og kommende ForskerBreve også for forskerne på afdelingen kan udgøre et vindue ind til den forskning, kollegerne bedriver, hvad enten den indbefatter Indiana Jones-lignende eventyr blandt skarpslebne machetter på Haiti eller rolig fordybelse i kølige, tyste brevarkiver.